

Гусенятко

Микола Вінграновський

Оповідання

Гусенятко розплющило одне очко, потім друге, пискнуло і — народилося. Мама подивилась на нього, вкрила його крилом і заплакала: вночі гуси мали відлітати. Її чоловік з табуном і старшими дітьми зранку подався політати над полем і плавнями перед відльотом. Гуска лишалася на пізнім своїм осіннім яйці. Вона ще мала надію, що з цього яєчка нікого не буде, — аж на і є, знайшлося: згорблене, вогке, сумне, з прилиплою шкаралупкою на дзьобику, гусенятко обсихало під маминим крилом і не знало, що двоє його братів і четверо сестричок народилися ще у травні, весною, коли й треба, а воно — восени, сьогодні, коли іній цвіте на зеленім лататті і давно вже не, чути голосу їхніх найближчих сусідів-деркачів.

Гуска думала: що робити? Летіти з дітьми через три моря і так нелегко, а це, сьоме, сьогоднішнє, куди? Під крило його не візьмеш і на спину не покладеш — упаде. А тут на дзьобі уже зима, заплава замерзне — що тоді? Зимувати з малим? А вітер, а сніг, а мороз та лід, а лисиці, тхори, куниці, кібчики, прибудні коти, собаки, а мисливці, а їсти що? Пропали...

І старій гусці вперше не захотілося жити. Вона вважала себе довголітньою, бо прожила вже три літа і три зими. Тієї першої осені, коли вона молодою злетіла у перший свій вирій через три моря у тепле, з очеретів піднялася така стрілянина, що тепер із свого покоління лишилася вона одна... Спитати б кого старшого, що їй робити з оцим малим, так серед гусячого табуна не було жодного діда-гусака або баби.

Гуси до дідівства не доживали. Та й чоловік її — молодий, на вирій молодший від неї...

Гуска підняла крило і глянула на свого мізинчика: гусенятко кисло кліпнуло на маму і заснуло.

— Горе мені з тобою та й годі...

Знизу, з заплави, покотило волохатими хвилями, білими комірцями обпінився при воді очерет, нагнувся сухо над гускою, довгим листям своїм прикрив її всю на гнізді, і доки він лежав під вітром, гуска скубнула з очерету його бляшаного листа, хотіла було скубнути ще раз, але очерет підвівся. Гуска зачаїлась, коли вітер удруге нагне очерет і вона скубне із нього іще хоч листочок, та вітер раптово повернув і поклав очерет на порожні гнізда.

Між очеретом за лугами при озимині з прощального низького сонця вилетів з дітьми гусак — летів-летів і прилетів. Діти стали чиститись. Їхні набиті вола ходили під молодими жовтими дзьобами, наче діти цю ніч нікуди не збирались.

Гусенятко визирнуло з-під маминої ноги і побачило тата. А тато побачив його.

Він поправив крило і сказав мамі:

— Лети повечеряй. Але дивися, не попади під літак над озиминою.

— Добре, — сказала мама. — Лечу.

— Лети по сірому. По синьому не лети. І не кричи. Над очеретом бери праворуч вище: за очеретом в засідці вже троє.

Гуска полетіла. По ній кілька разів тарахнули, чи по ній, чи по табуну. Табун сів на гніздів'я. Гусак подивився: старих гусей не було — старі літають знизу. От їм і попало. "А де ж моя?"

Гусак випростав крило, випростав друге, обдивився свої крила ще раз і склав.

Крила були в порядку. Старші діти збилися до купи, поховали дзьоби до крил, грілися і поговорювали між собою.

— Як-небудь перелетимо і це море, і це, і друге, і третє, якщо не зіб'ють, — сказав їм гусак і глянув на пізню свою осінню дитину.

З горіхового неба стало накрапати. В гусенятка на дзьобику зависла крапельина, і в тій крапельині гусенятко роздивлялося свого тата: у тата були сторожкі очі, висока очеретяна шия, татова шия ходила над гусенятком, поверталася над ним на кожен найнечутніший порух. Мав тато і високі м'які сірі груди: гусенятко пірнуло під них, і так йому стало тепло, що воно відразу ж заснуло знову.

З поля від озимини тарахнуло, тричі тарахнуло і від очерету, діти висмикнули голови з крил і подивилися на тата:

— Летіти чи сидіти?

— Сидіть, — сказав їм гусак, хоч серце в самого забилося так, що гусенятко проснулося, вилізло з-під татових грудей, подивилося в його жовті очі і спитало:

— Чого так стукаєш своїми грудьми?

"Пропала", — подумав гусак, і цієї ж миті повітря зашуміло і, збиваючи волоття очерету, опустилася важко задихана гуска.

— Ой, — сказала вона.

— Ціла?

— Наче... Ой... Що робити?

— Бери дітей, і летіть. Я з малим лишимось тут і якимось плавом будемо добиратись, доки воно підросте та стане на крила.

— Не полечу, — і її жовті, як і в тата, очі по краях взялися чорними обідками. — Буду з тобою і малим. А діти полетять з табуном.

— З яким табуном, куди? Глянь — одна молодь. Ти найстарша. От і лети. Поведеш. З малим ти не виживеш тут. Чула?

— Чула, — сказала гуска. — То що, вже збиратись?

— Збирайтесь. Надходить ніч і мряка. Підіймайтесь у мряці. Крізь мряку вас ніхто не побачить і не дістане.

— А якщо літаки?

— Тутешні літаки у мряці не літають. До ранку доберетесь до заповідника. Там сідайте сміливо і нікого не бійтесь. Підгодуйтесь. А далі від заповідника — морем. Над морем летіть низько. Над морем вас ніхто не зачепить. А там далі дивіться самі: вибирайте ночі лише дощові і темні.

— А як ти малого не доведеш і сам?

— Не бійся. Ти, головне, бережи табун і дітей. Будь хитра і обережна. А я постараюсь на весну прилетіти до вас з малим. Мале, дивися, в нас яке — тільки народилося, а вже говорить. Гусачок!

Гуска підійшла до гусенятка і, сколупнувши з його дзьобика шкаралупку від яйця, сказала:

— Краще б ти не родилося і не говорило...

Серед ночі гуси знялися і полетіли. Гуска повела їх крізь мряку у небо і не втрималась, крикнула щось своєму гусакові на прощання. І як тільки крикнула, — відразу ж від озимини і очерету по ній і по табуну затарахкало мокро і сліпо, як-небудь і неприцільно.

Гусак витягнув шию. Було тихо. Шепотів очерет. Потім почувся крик. Гусак дослухався. Ні, той крик був не гусячий, а людський. "Видно, попали по своєму, — подумав гусак, — вночі ж то не видно, де небо, а де земля". Гусак нагнув шию і послухав, чи дихає гусенятко.

З відльотом табуна гусак відчув, як ніч раптом поважчала і стала тиснути своєю мокрою темінню на гніздо, темінь залазила йому в спину і крила, наче хотіла сховатися в ньому і хотіла обсохнути в його пір'ї. Колись веселий, дорогий гусям очерет мовчав тепер над гусаком відчужено і вороже, і темно говорила до когось вода. Перед гніздом з рибиною в зубах випірнула ондатра, ненажерливо подивилася на гусака, бо ондатра знала — гусак лишився з малим сам. Гусак засичав на ондатру: мовляв, мало тобі риби в заплаві, а ти ще й мого гусенятка хочеш? Лише підпливи — вб'ю!

Ондатра почула це і пірнула додому. Та ненадовго. За хвилину ондатр з'явилося двоє і, малюючи вусами воду, вони стали наближатись до гусака. Гусак засичав з усіх сил, гусенятко забилося йому під живіт, під лапи, заплакало-запищало, а дощ прибував з ночі, гніздо підпливало, ставало легшим, ось-ось гніздо попливе за водою. З'явилась видра, ондатри — тікати, видра — за ними, повпірнали і ті, і та, і не стало їх більше чути.

Гусак обгорнув крилами гніздо з гусенятком і, відштовхуючись лапами об ворожу заплаву воду, вивів гніздо на струмись ріки. На струмені вода була не така, як при очереті. При очереті вода комизиста, вредна, то якийсь корінь чи яма — і вода там вирує, сердиться, вічно щось їй не так; на струмені вона гінка і вільна, вона, ця струмінна вода, не питає, хто по ній пливе і до кого, летить вона вільно під осінньою ніччю, аж дно під цією водою дзвенить. І що їй до того, що гусак править по ній крилами своє гніздо з гусенятком посередині?

На струмені гусакові відлягло від серця, і він вів гніздо, не підштовхуючи його лапами: гніздо несло перед очима в бистру темінь, і гусенятко не могло надивитись на свого зграбного тата. Раде, воно залоскотало язичком собі піднебіння, виказало татові свої криленьчата, вилізло на край гнізда й сказало:

— Тату, я хочу сполоснутися! Я сполоснусь,— і шубовснуло в воду.

Гусак затерп. Ледве втримуючи одним крилом гніздо, другим крилом він витягнув з

води гусенятко і вкинув його назад у гніздо.

— Я тобі дам, дурне, сполоснутися! Я тобі дам! А соми, а щуки, а судаки! — і в цю мить гусака щось поронуло зубами по лапі в воді.

Гусак прожогом вискочив на гніздо. Гніздо закрутилося на бистрині у вирі. "Розпадеться гніздо — пропадем",— подумав гусак. Гніздо було нове, сьогорічне, і складав його гусак з жінкою з позаторішнього очерету — таким очеретом люди огороджують на зиму від вітрів парники.

Назустріч, знизу, з проти води, з глибини ночі з'явилися вогні, і з ними музика і вода помчала гніздо з гусаком і гусенятком на ці музичні вогні ще з більшою охотою. Вогні наближалися, і ні дощ їх не брав, ні темінь. Гусак оглянувся на береги — берегів не було.

Гусак став загібати лівим крилом, аби подалі від оцих вогнів, розминутися б з ними! Вода під крилом пручалася, хихотіла, і судаки під гніздом клацали зубами. Гусак загіб правим. Праве крило було у нього дужчим, бо, коли водив ув ірій табуни, вітри йому дули чомусь завжди у праве крило. Та одне діло небо, друге діло вода. Вода гнула, шарпала, теребила і праве: гніздо не слухалось, гніздо мчало на вогні, і ось вони вже перед дзьобом, музика, чорна блискуча громадина з темної ночі...

— Плигай! — закричав гусак і гусенятко випало в воду. Його жовтеньке тільце вискочило в ніч, і сам гусак ледве встиг звестися на крила — перед його носом навалювала чорна рухлива гора.

— Птиця! — закричали з баржі.— Птиця!

Гусак вже було вишугнув над баржею, та з переляку зачепився краєм крила за антену, перекрутився і впав на баржу, на вугілля. З рубки його освітили прожектори, а бортом до нього вже добирався якийсь чолов'яга, гусак заборсався, став від вугілля чорніш, а чолов'яга закричав до рубки:

— Світи, світи, бо я нічого не бачу! — і навкарачки поліз по вугіллю, обмацуючи його руками й очима. Поруч з гусаком пройшли його руки і цибуляче дихання — чолов'яга поліз до носу баржі. "Пропало мале і я пропав,— подумав гусак,— щоб то було плисти під берегом, не впливати на середину..."

Баржа дрібно двигтіла проти води і везла гусака назад від ірію, від гусенятка, чолов'яга з носу закричав:

— Не знайшов! Нема! Світи менше, очі сліпиш, світи слабіше, бо в воду впаду,— і знову на чотирьох поліз до рубки...

І треба ж було гусакові підвести голову! Він підвів голову, щоб роздивитись, де той його розшуканець, чи вже проліз чи ні, бо в хлюпотінні води і в гулі мотора гусак нічого не чув, як чолов'яга був саме перед ним, впав на коліна і схопив обома руками гусака за шию.

— Єсть! Є! Ось! — і він звівся на ноги в світлі прожектора, тримаючи гусака за шию.

Гусак задихався. І тоді обома крильми, і здоровим крилом і забитим, зашмалив чолов'ягу по обличчю, що той упав горілиць на вугілля головою до носу баржі, а сам, з

перехнябленою, скособоченою шиєю викинув крила в безнадії зіпертись на них, викинув, простелив і відчув, що крила його несуть і підіймають. Чорний, як ніч, він знову летів, тиснув грудьми темінь, і голова його теліпалась з крила на крило.

Тепер: де ж гусенятко, де саме воно вистрибнуло у воду і де ж та сама вода і над чим я лечу сам: над водою, полем, очеретами?

Гусак закричав, та з придушеного горла той крик був чутен лише йому одному. Гусак знизився й залітав колами, довго літав колами і кричав.

Та ось і вона. Вода. Солодка, добра для гусячого малого народу, вода з теплими, мілкими затоками, з літніми очеретами, де народилося його гусенятко і він сам...

Вода закрутила ним, та ні лапи його, ні крила були вже йому не підвладні, і ця недобра чорна вода несла його всю ніч до світанку, аж доки не вдарився об металеву сітку перед греблею ГЕС.

Гусак поворухнув шиєю — в шиї щось хряснуло, але не дуже, і він спробував впірнути. Впірнув, побачив верховодку, дзьобнув одну і другу: верховодки пішли непогано. Гусак випірнув і сперся забитим крилом на воду — крило заболіло, запекло, наче сперся він ним не на воду, а на вогонь. "Пропало крило,— подумав собі гусак і тоскно глянув на верхів'я ріки, де мало бути гусенятко.— Де воно там, і де його шукати, і з якого берега?"

Зімлілими, наче не своїми лапами, гусак відштовхнувся і поплив вверх по ріці. З шлюзу поволеньки висунувся ніс ще однієї баржі з вугіллям, гусак пірнув і замотив під водою до берега наскільки хватило повітря. А коли повітря не стало і він випірнув і з баржі накричали: "Птиця!" — гусак ударив крильми об хвилю, і здоровим крилом і забитим, й, не вірячи собі, полетів, важко, згорблено, орючи дзьобом, але полетів!

З берега, від спорожнілих дач, йшло троє брезентових рибалок. Помітивши гусака, вони підняли спінінги і засвистіли, заатакували на нього, гусак розгубився, заметляв шиєю і впав на воду. Крила його вже не тримали. Одним оком гусак косився на середину ріки на баржу, другим пас рибалок.

Човнів у рибалок не було, вода холодна — не полізеш, зате у їхніх руках були спінінги. І ось біля гусака зачали золотесенько вибухати блешні, рибалки будь-що, а хотіли піймати гусака на блешню. Гусак пірнав, випірнав, ухилився від блешень і так і саяк, один із рибалок так той прямо був таки майже снайпер — його блешня висвистувала у гусака перед очима все ближче, ближче і раптом точно упала йому на дзьоб — каюк! — але гусак родився в щасливій сорочці, бо блешня тільки ковзнула по дзьобу і ляпнулась разом із своїми гаками у воду. Тоді гусак зібрав свої крила наче в одне, і вже не бачачи куди і що, а лиш би відірватися від своєї погибелі, темно і тяжко злетів. Вслід йому загуділа баржа і плюнув на небо спінінговий снайпер.

Гусак насилу підгрібав під себе повітря і, витріщивши очі, дивився-шукав, де б це його сховатися. На його щастя згори, з верхів'я, засірів лозовистий острівцець...

На острівці гусак допався до іржавого лозиного листя та кори, потім ліг на пісок і став тихо зализувати зболіле крило.

А гусенятко? Рай та й годі! Як тільки тато крикнув йому — плигай! — і воно

вискочило з гнізда в іскристу чорноту і чорна рухлива громадина боком тернулася в бік гусенятка і хвиля схопила й потягла його в ніч — рай!.. Плинучий темний шовк води обгорнув його жовтеньке карапузеньке тільце, одягнув його хвилею, з хвилі і роздягнув, занурив і винутив, пливи собі далі!.. Яке воно все, коли все воно отаке: все темне! Не видно ні себе, ні тата перед собою, один тільки дощик січе тебе по головці та пахне якоюсь їжею, але де вона є?.. З ночі шумить, шумить, мабуть, очерет, жми, гусаченьку, туди, та не дуже бійся, а як тільки що — набирай побільше повітря і — під воду... На березі щось наче говорило. Гусенятко прислухалось — то вітер грався з водою залізним цепом від човна. "Тікати не буду, бо мені не страшно. Раз я нікого не бачу, то й мене ж не бачить ніхто".

Гусенятко підпливло до човна, обпливло його, вибрало під його боком затишне місце і задрімало. І наснилось йому, що воно вже велике, живе серед гусей, і гуси на нього кричать, і рай його скінчився...

"Здрастуй, дурне".— "Та я не дурне, я дике".— "Ну, раз дике, то йди до мене, не бійся, я сталевар, а це моя жінка Валя і троє моїх синів, вони теж сталевари. Я в бочку тебе на ніч посаджу біля сарая, щоб тебе, часом, ніхто не зобидив, щоб тебе наші гуси не били".— "Та не будуть вони мене бити".— "А може, будуть!" — "Та не будуть!" — "А як і не будуть, то все одно не хочу, щоб на тебе дивилися".— "Оце подивися, яка в мене шия гарна, ну як в старого гусака. Погрій мене".— "А чого ж, іди за пазуху".— "Та я замурзане, от!" — "Дивися, Валю, як воно у мене за пазухою сидить. Заснуло. Ніжкою дрібає, мабуть, сниться йому, що пливе. Валю, та виключи той телевізор, бо прокинеться. Ти диви, як воно до тебе притулилося..." — "Тату, віддайте гусенятко нам. Нащо воно вам? У вас свої гуси є".— "Так у нас домашні".— "То віддайте його нам, тату!" — "А де ж ви його держати будете, на балконі? Та і діти у вас такі, що замучать його в перший вечір..." — "Тоді мені, тату".— "Кому, тобі?" — "Та мені".— "Так тобі ж в армію через місяць!"

Сизим іневим досвітком хтось наче ішов. Гусенятко хотіло виглянути з бочки, але не дострибнуло. Тоді воно спробувало крило, одне і друге, а потім уже обидва і вистрибнуло на бочкове ребро: худий, облізлий, довгий, городом від води по картоплянім бадилищі до гусенятка йшов сірий тато.